

NOVA POPULARNOZNAJSTVENA POVJESNICA MLETAČKE REPUBLIKE

Lovorka ČORALIĆ, *Venecija – Kraljica mora s lagunarnih sprudova (Povijest Mletačke Republike)*, Meridijani, Samobor, 2004., 171 str.

Godine 2004., u izdanju izdavačke kuće Meridijani iz Samobora, objavljena je nova knjiga izuzetno plodne i ugledne hrvatske povjesničarke dr. sc. Lovorke Čoralić, poznate i priznate istraživačice mletačko-hrvatskih povijesnih veza. Popularnoznanstveno izdanje pod naslovom *Venecija – Kraljica mora s lagunarnih sprudova (Povijest Mletačke Republike)*, osim sadržajno, izuzetno je uspjelo i s grafičko-estetske strane, napose zahvaljujući odabiru i kakvoći slikovnih priloga. Premda je, kako u uvodnoj napomeni naglašava sama autorica, u hrvatskoj historiografiji i publicistici podosta toga objavljeno na mletačke teme, sve su do sada u nas – za razliku od talijanske i pojedinih drugih stranih historiografija – izostala djela sintetske naravi o mletačkoj povijesti pa je osobno, kao stručnjak za povijest Venecije, odlučila dati svoj prilog popunjavanju ove zamjetne praznine. Kao plod toga njezina vrijednog nastojanja hrvatskoj je znanstveno-stručnoj i kulturnoj javnosti ponuđen ovaj sažet i popularno pisan pregled povijesti Mletaka i Mletačke Republike na ukupno 171 str., s autoričinim osobnim istraživačkim pečatom i s osvrtom na temeljne činjenice iz povijesti i kulture slavnoga grada i države, a s posebnim naglaskom na hrvatsku sastavnicu u historiji Venecije, odnosno na hrvatsko-mletačke odnose kroz njihovu državno-političku, gospodarsku i kulturnu uzajamnost.

Ovu nit vodilju djela istraživačica ističe u uvodu “Mleci – Pogled s hrvatskog očišta”, ukazujući na izuzetno važno mjesto Privrede Republike u povijesnom razvitku hrvatske obale u srednjem i novom vijeku, što naravno proistječe iz dugotrajnog mletačkog gospodstva nad velikim dijelovima Jadrana i njegovih obala, koje je bez sumnje značajno usmjerilo političku, gospodarsku i kulturnu sudbinu naroda s obiju jadranskih strana, napose onu primorskih Hrvata. Državno-političko zajedništvo, kulturno-umjetnički i civilizacijski utjecaji, dodiri i prožimanja, komunikacije i migracije ljudi, podvlači L. Čoralić, temeljne su odrednice i ključ razumijevanja uzajamnosti hrvatske i mletačke povijesti, pa s tim u vezi ukazuje na iznimno mjesto što u sklopu hrvatsko-mletačkih povijesnih i kulturnih poveznica pripada upravo tamošnjoj hrvatskoj iseljeničkoj zajednici i njihovoj nacionalnoj bratovštini sv. Jurja i Tripuna, o kojoj tematici, potrebno je istaći, veliki dio spoznaja suvremena historiografija duguje upravo istraživačkim pregnućima dotične znanstvenice. Ona s pravom ni u ovoj prigodi nije propustila naglasiti da se, stjecajem povijesnih okolnosti, kada se progovara o prošlosti Republike Svetoga Marka, istodobno govori i o hrvatskoj prošlosti, tj. da se povijest Mletaka u svojoj prebogatoj punini ne može cjelovito ispričati, a da se pritom ne ukaže i na njenu vjekovnu povezanost s hrvatskom stranom Jadrana.

Vodeći nas riječju u početke razvoja Venecije, autorica u poglavlju “Najstarije doba (Grad iz pijeska i vode)” ukratko progovara o izrastanju te iznimne i neponovljive urbane sredine iz bizantskog okrilja, čiji su začetci još u razdoblju velike selidbe naroda kada se u V. i VI. stoljeću pred barbarskim upadima u sjevernu Italiju tamošnje stanovništvo – isprva privremeno, a potom i trajno – sklanja na prirodno zaštićene pješčane otoke pred ušćima sjevernoitalijskih rijeka. Osobito je važnu povijesnu ulogu odigrala mletačka otočna skupina Rialto, gdje je utemeljeno naselje iz koga će u narednim stoljećima izrasti moćni Mleci kao središte cijelog tog obalnog područja mletačkoga dukata što je preostalo Bizantu nakon langobardskih osvajanja i pada Ravenne. Upravo se tada, sredinom VIII. stoljeća, kako naglašava autorica, otvorio prostor afirmaciji mletačke Lagune kao najznačajnijeg uporišta Istočnoga Carstva u sjevernoj Italiji i na Jadranu, ali s vremenom i nezaobilazne točke na trgovačkom putu od europskoga zapada prema istoku. To će dovesti do izuzetnog gospodarskog razvoja Mletaka, pri čemu će tamošnji žitelji, uz popratno snažno društveno raslojavanje, proći višestoljetni put od skromnih ribara i solara do umješnih pomoraca i bogatih

trgovaca, a taj jedinstveni grad na lagunama postupno stvoriti široku i razvijenu trgovačku mrežu ne samo na sjeveru Italije, već i na puno širem europskom i sredozemnom prostoru.

Tomu je – osim povoljnog zemljopisnog položaja Venecije kao tranzitne točke poveznice između italske i europske kopnene unutrašnjosti i šireg Sredozemlja – pripomogao i splet za nju povoljnih političkih okolnosti, omogućivši Mlecima vođenje politike nesukobljavanja s često suprotstavljenim moćnicima, čija je vlast dopirala do Apenina, napose Bizantom i Franačkom, što im je, unatoč povremenim trzavicama, donijelo niz povoljnih ugovora o slobodnoj i povlaštenoj trgovini. Iako je u Mlecima u ranom srednjem vijeku prisutno naglašeno probizantsko usmjerenje, napose u doba duždeva iz roda Partecipazio, ondje djeluju i snage koje se zauzimaju za veći stupanj samostalnosti u odnosu na Istočno Carstvo, odnosno one koje traže oslonac u papi i franačkoj državi, što je u više navrata dovodilo do otvorenih sukoba i nasilne smjene vlasti. Od sredine IX. stoljeća tamo postupno sve više slabi utjecaj istočnoga cara, a usporedo s time jača politička i vojna snaga Mletaka koji – bez obzira na povremena dinastička i samovlasna duždevska nastojanja i krvave borbe oko trona – polako, ali sigurno prema kraju tisućljeća izrastaju u jednu od najmoćnijih sredozemnih država, što će krenuti ka zadobivanju prevlasti na Jadranu i nadzora nad pomorskotrgovačkim prometom prema istočnom Sredozemlju, te se tako sukobiti s Hrvatima, napose Neretvanima, i njihovim pomorskim snagama.

Na putu ostvarenja političke neovisnosti, ali i stjecanja vlastitog državnog identiteta, podsjeća L. Čoralić u poglavlju naslovljenom “Doba uspona”, prevažnu je ulogu odigralo mletačko otimanje relikvija sv. Marka Evanđelista iz Aleksandrije u prvoj polovini IX. st., a potom i gradnja slavne bazilike posvećene svecu zaštitniku i duhovnom sjedinitelju mletačkih sprudova, koja svojim raskošnim konačnim oblikom u sebi uspješno sjedinjuje istočno i zapadno umjetničko nasljeđe te kao prepoznatljiv mletački simbol sve do danas svjedoči o negdašnjoj moći i bogatstvu Republike Sv. Marka. Iako je, kao i u ranijim vjekovima, i u prvim stoljećima novoga milenija Republika proživljavala iskušenja uslijed sukoba oko duždeva prijestolja, pitanja suparništva dvaju carstava i svoga položaja između njih, kao i poradi normanskog čimbenika na jugu, Mlečani su – unatoč izazovima i preprekama koje su ih čekali u ostvarenju njihove volje za moć – do kraja XI. stoljeća umješnom vanjskom i unutarnjom politikom stvoriti moćne osnove za svoj daljnji svekoliki, kako politički i teritorijalni, tako i vojni te gospodarski uspon, kao i prodor na Istok.

Taj je proces samo bio pospješšen nastupajućim dobom križarskih ratova, na krilima kojih će Venecija, zajedno sa svojim suparnicama Genovom i Pisom, proširili svoja trgovišta od Gibraltara do Sirije, osiguravajući si povlastice ne samo u područjima križarske vlasti, već i u onih s kojima je kršćanski svijet ogorčeno ratovao. Naredno XII. stoljeće bilo je na Apeninima obilježeno ratnim zbivanjima, osobito sukobima njemačkog cara i pape, od kojih u vrtlogu talijanskih suparničkih saveza nije bila pošteđena ni Venecija, uspjevši si na koncu čuvenim sklapanjem carsko-papinskog mira u bazilici sv. Marka pribaviti još veći prestiž i tako potvrditi status nezaobilaznog političkog čimbenika. Za mletački je pak vojnopomorski uspon, s pravom ukazuje istraživačica, pritom bila presudna izgradnja arsenala kao svojevrsnog preduvjeta moći i središnje logističke potpore za ostvarenje vanjskopolitičkih ciljeva. Stoljeća rasta i razvitka mletačkog arsenala promijenila su urbani krajobraz istočnog gradskog predjela Castella, a potrebe zapošljavanja brojnih majstora u njemu uvjetovale su izgradnju i naseljavanje cijelih stambenih četvrti uz arsenal, u kojima su obitavale kolonije pretežito siromašnih radničkih useljenika s različitih obalnih područja pod mletačkom vlašću, među kojima i mnogi istočnojadranski Hrvati.

Upravo će mletački ekspanzionizam i s njim povezane agresivne tendencije i dovesti do njihova iskoraka na istočni Jadran. Nakon početnih neuspjeha, Mlečani će na prijelazu tisućljeća – na krilima svog sve neovisnijeg položaja praćenog nizom vanjskopolitičkih uspjeha i gospodarskim procvatom – iskoristiti nestabilne prilike u Hrvatskoj i vojnim pohodom ishoditi priznanje svoje vlasti od niza priobalnih i otočkih gradova od Krka do Dubrovnika. Ali unatoč toga, to se postignuće nikako nije pokazalo trajnim već je tek otvorilo razdoblje od puna četiri

stoljeća borbi za istočni Jadran u kojima će Mletačka Republika u sukobu s ugarsko-hrvatskim vladarima, hrvatskim velikašima te priobalnim i otočkim komunama više puta osvajati i gubiti pojedine obalne gradove, pri čemu su autonomne komune u više navrata gubile i ponovno zadobivale slobodu ispod “šape lava sv. Marka”, sve dok na koncu u XV. stoljeću Venecija nije uspjela za duže vrijeme stabilizirati svoj dalmatinski posjed. Slična je zbivanja od XII. do XIV. stoljeća proživljavao i veći dio Istre, s time da se ondje uz Mletke kao nezaobilazan politički i vojni čimbenik javljaju i akvilejski patrijarsi sve do prvih desetljeća XV. stoljeća, kada su Mlečani nakon višestoljetnih sukoba napokon uspjeli zauzeti područje obalne Istre i dobar dio njene unutrašnjosti. Dalmatinski pak grad kojemu je Republika u svojim istočnojadranskim presizanjima poklanjala najviše pozornosti bio je upravo Zadar kao ključna urbana točka na istočnojadranskom plovidbenom putu, pa će se on tijekom nemirnog razdoblja razvijenog srednjeg vijeka nalaziti u sastavu mletačkih stečevina duže od ostalih dalmatinskih gradova, iako cijelo to razdoblje Mlečani u Zadru ne uspijevaju ugušiti nastojanje za autonomnim političkim i gospodarskim razvitkom. To će dovesti do brojnih zadarskih protumletačkih oružanih pobuna, u čemu su, prirodno, ulogu igrali i kontinentalni politički čimbenici jer je komuna težila vratiti se u okrilje hrvatske matice, a poradi tog je otpora Zadar višekratno trpio teške nedaće i bolne posljedice. Autorica s pravom naglašava da će se opće političke prilike na istočnom Jadranu, a i najveći dio mletačko-hrvatskih odnosa, kroz stoljeća ogledati upravo kroz sudbinu Zadra, središnjega mletačkog političkog, vojnog i upravnog uporišta na našoj obali.

Poglavlje “Zlatno doba' (Od XIII. do XV. stoljeća)” započinje podsjećanjem na mletačko sudjelovanje u Četvrtom križarskom ratu početkom XIII., tog događajima prijelomnog stoljeća za Veneciju, s ključnom ulogom dužda Enrica Dandola, jednog od utemeljitelja tadašnje mletačke kolonijalne prevlasti na Istoku, ali i općenito sredozemne pomorske premoći, što Mlecima konačno omogućuje status istinske vojnopomorske i trgovačke velesile. Nakon križarskog zauzimanja Carigrada i osnutka Latinskog Carstva, Mlečani dobivaju posebno povlašten položaj i pravo na tri osmine Bizantskog Carstva, a zadobit će i nadzor nad ključnim lukama i otocima na putu od Mletaka do Carigrada. Prvu polovinu XIII. stoljeća u mletačkoj je povijesti učvršćenjem venecijanskih posjeda na Istoku obilježio i dužd Giacomo Tiepolo; u njegovo doba jačaju i mletački pokušaji za ovladavanjem svojim širim zaleđem, koje će u XIV. i XV. stoljeću i postati sastavnim dijelom njihove države. Od sredine XIII. stoljeća započeti će dugotrajni sukobi Venecije i Genove (1257.–1381.) oko sredozemne i levantinske prevlasti; njihove je odnose napose zaoštrilo sklapanje povlaštenog ugovora Genovljana s obnovljenim Bizantskim Carstvom nakon što je Genova pripomogla u njegovoj obnovi, koji je u velikoj mjeri bio trn u oku Mlečana budući da im je suparnica njime stekla uporišta koja su joj omogućila trgovačku premoć na Levantu.

Ukratko podsjećajući na ta dugotrajna sučeljavanja, autorica osobito ističe pomorsku bitku između genovljanske i mletačke flote kraj naše Korčule potkraj toga stoljeća tijekom njihova drugog rata, u kojoj su Mlečani pretrpjeli težak poraz što je doveo do smrti dužda i tisuća vojnika, uništenja gotovo cijelog mletačkog brodovlja i zarobljavanja preživjelih, među kojima se našao i slavni venecijanski putopisac Marko Polo. (To je isti onaj što ga zadnjih desetljeća uporno svojataju pojedini korčulanski diletanti uz pomoć nekih samozvanih “povjesničara” i medijski utjecajnih neznalica, zlorabeći povijesni podatak koji kazuje da bi Polovi mogli biti dalmatinskog podrijetla. Tvrdeći bez ikakvih povijesnih dokaza da je Marko Polo rođen u Korčuli i gradeći već godinama pravi cirkus oko te izmišljotine, usuđuju se posjetiteljima pokazivati ni manje ni više nego “njegovu rodnu kuću” – op. M. E. L.) Ipak, taj poraz samo je usporio, ali ne i zaustavio uspon Venecije jer je to istodobno i vrijeme unutarnjeg jačanja državnog poretka (autorica u vezi s tim napose naglašava važnost staleškog zatvaranja Velikoga vijeća), pa će naredno stoljeće svjedočiti punoj mletačkoj trgovačkoj ekspanziji, i to ne samo na Sredozemlju već i na europskom Zapadu, pri čemu ona sklapa brojne unosne trgovačke ugovore s raznim vladarima, državama i gradovima. Posljednja četvrtina XIV. stoljeća donijela je Mlecima pobjedničko okončanje dugotrajnih sukoba

s glavnom suparnicom Genovom, i to u četvrtom po redu njihovom ratu što je završio Torinskim mirom. Pritom Genovi nije pomoglo ni savezništvo ugarskoga kralja, ni pomorska pobjeda kod Pule, ni zauzimanje mletačkih gradova u Istri i Laguni, niti pokušaj opsade samih Mletaka, pa je njihovim trijumfom trajno slomljena genovska prevlast i za buduća vremena osiguran mletački monopol na Jadranu, Sredozemlju i Levantu.

Prijelaz iz XIII. u XIV. stoljeće značajan je, kaže se u knjizi, između ostalog i po tome što se tada konačno oblikuje urbanističko lice srednjovjekovne Venecije kao jednog od vodećih gradova Europe i Sredozemlja, da bi upravo XIV. stoljeće, vrijeme pune ekspanzije mletačke trgovačke politike, u gradu bilo obilježeno nizom velebnih, kako sakralnih, tako i svjetovnih, graditeljskih pohvata. Među njima svakako prednjači početak dugotrajne dvjestogodišnje transformacije znamenita mletačke moći i vlasti – Duždeve palače – u raskošno zdanje što nakon dovršetka do danas na jedinstven način u sebi sjedinjuje bizantsku, gotičku i renesansnu arhitekturu, kome autorica posvećuje više stranica i ilustracija u knjizi. Usporedo s bogaćenjem mletačke aristokracije i sve snažnijim položajem Republike na međunarodnoj pozornici, elitniji dijelovi grada dobivaju sve reprezentativniji izgled, napose oni neposredno uz Canal Grande što poprimaju rezidencijalna obilježja. To je doba obilježeno i prvim poznatim popisom mletačkoga pučanstva (g. 1338.), kao i djelovanjem niza istaknutih mletačkih muževa, među kojima istraživačica ističe kroničara i dužda Andriju Dandola iz sredine XIV. stoljeća, te humaniste Leonarda Giustiniana, Francesca i Ermolaa Barbara, kao i kardinala Ivana Bessariona iz XV. stoljeća, čija je bogata knjižnica postala temeljem slavne biblioteke Marciana. U djelu je istaknut i višegodišnji boravak u Mlecima Firentinca Francesca Petrarce, koji je izvršio značajan utjecaj na tamošnje humaniste, premda ta kulturna sredina u usporedbi s Firenzom u to vrijeme djeluje pomalo zakašnjelo.

XV. stoljeće mletačke povijesti obilježit će pobjedonosni pohodi; mletačka se vlast već početkom stoljeća širi na *terrafermu*, Republici Sv. Marka pripojeni su Padova, Belluno, Vicenza, Verona, Feltre, Rovigo, Cremona, Brescia, a usponom na vlast istaknutog pobornika mletačkoga velikodržavlja Francesca Foscarija zauzet je i Bergamo te područje Furlanije s Udinama. Vrhunac venecijanske kopnene ekspanzije predstavljalo je osvajanje Ravenne, da bi višegodišnja ratovanja napokon bila okončana mirom u Lodiju sredinom stoljeća. Unatoč uspjesima, ta su i kasnija ratovanja na talijanskom tlu osamdesetih i devedesetih, u koja se također uključila, financijski iscrpila Veneciju, što će u nastupajućim godinama, kada turski prodori prema njezinim stečevinama na jadranskim i grčkim obalama postanu učestaliji, djelovati krajnje nepovoljno po njene interese. Petnaesto je stoljeće Veneciji također donijelo i posjed dalmatinske obale, koji će potrajati gotovo četiri stotine godina, sve do sutona Prejasne Republike. Preduvjeti za ponovnu istočnojadransku ekspanziju stvoreni su prodajnim ugovorom s pretendentom na ugarsko-hrvatsko prijestolje Ladislavom Napuljskim g. 1409., koji im je ustupio “svoja prava” na Pag, Zadar, Novigrad i Vranu te cijelu Dalmaciju, pa pojedini gradovi poput Raba, Nina, Cresa i Osora, suočeni s novonastalim političkim prilikama, priznaju mletačku vlast. Za razliku od njih, Šibenik će pružiti ogorčeni, ali beznadni trogodišnji otpor, a do dvadesetih godina Mlečani osvajaju Kotor, Split, Trogir, Brač, Korčulu, Hvar i Ulcinj. Unutar mletačkoga dominija 40-ih godina naći će se i Bar, Omiš i Poljica, sredinom stoljeća zauzet je prostor između Cetine i Neretve, da bi svoj posjed na hrvatskoj obali Jadrana Mlečani početkom osamdesetih zaokružili zauzimanjem frankapanskog Krka. Istodobnim osvajanjem većeg dijela albanske obale Republika je zavladała gotovo cijelom istočnojadranskom obalom od sjevera Istre do albanskog juga, s izuzetkom dijela Hrvatskoga primorja odnosno podvelebitskog prostora te dubrovačkog područja, čime je bila prekinuta prirodna spona između hrvatske obale i njena zaleda, što će zajedno s turskom agresijom imati nesagledive i tragične posljedice za hrvatski narod. Osim povijesnog pregleda tog razdoblja, u ovom nas poglavlju autorica ukratko upozna je i s ustrojem mletačke uprave na istočnom Jadranu, koji se razvijao u krilu njene centralističke politike, kao i gospodarsko-trgovačkom politikom Venecije prema našoj obali obilježenom protekcionizmom i monopolizmom, napose kad je u pitanju bila sol.

Iako je to stoljeće za Mletke razdoblje vrhunca širenja kopnenih i pomorskih stečevina, istodobno je to vrijeme kada se začelo polagano opadanje njihove moći, ponajprije zbog početka višestoljetnih mletačko-turskih ratova, koji će se dobrim dijelom odvijati i na hrvatskom tlu. Premda su prvi srazovi s Osmanlijama, poput pomorske pobjede kod Galipolja g. 1416., za Veneciju bili uspješni, pad Carigrada u turske ruke g. 1453. označio je golem udarac za mletačke probitke, i to napose one trgovačke, pa je Republika već sljedeće godine primorana Turcima dati ustupke za potpis ugovora o slobodi mletačke trgovine na njihovu području. Nastavak osmanlijske ekspanzije doveo je do dugotrajnog mletačko-turskog rata (g. 1463.–1479.), koji je završio dubokim turskim prodorom u Albaniju. Venecija je poslije sklopljenog mira za slobodnu trgovinu mora plaćati danak, kao i napustiti neke svoje posjede u Albaniji i Grčkoj, ali je uspjela zadržati uporišta na Peloponezu, oko kojih će se poslije dva desetljeća voditi novi mletačko-turski rat (g. 1499.–1502.), nakon kojega su Mlečani prisiljeni napustiti Lepant, Modon i Koron. Dio ratnih sučeljavanja tada se zbivao i na području mletačke Dalmacije, a Osmanlije uspijevaju okupirati Makarsku s primorjem. Taj je rat na prijelazu stoljeća pokazao brojne slabosti mletačkoga sustava obrane prekomorskih stečevina, kao i inferiornost u odnosu na naraslu vojnu moć Osmanskoga Carstva. Ipak, krajem stoljeća veliki dobitak za Republiku predstavljalo je stjecanje Cipra s tamo već nazočnom brojnom mletačkom kolonijom, tog važnog pomorskog raskrižja na putu sa zapada na istok.

Državnu strukturu Mletačke Republike autorica nam oslikava u poglavlju “Dužd, vijeća, savjetnici, magistrature (Ustroj državne vlasti)”. Govoreći o razvoju duždjevske vlasti u Mlecima, naglašava da je državna vlast u počecima mletačkoga dukata utjelovljena u vojnim predstavnicima bizantske vlasti, koji su ujedno predstavljali i upravnu odnosno sudsku vlast. Iako je isprva bilo usko vezano uz carsku vlast, imenovanje će mletačkoga dužda (*dux*) postupnim osamostaljivanjem dukata od sredine IX. stoljeća biti sve neovisnije od Bizanta. Pouzdano se zna da je još od kraja IX. stoljeća u Mlecima postojalo sudsko upravno tijelo zvano *Curia ducis*, što su ga duždjevim imenovanjem činili predstavnici svećenstva, svjetovnih prvaka i puka, a koje je djelovalo i kao sudište na čelu s duždem, i kao njegovo savjetodavno odnosno pomoćno tijelo. Ali kada su važnija pitanja poput izbora novoga dužda, potvrde novih zakona, rata ili mira iziskivala širu skupštinu, tada je saziv imao obilježja općeg pučkog sabora u bazilici sv. Marka. Dužd će kao najviši i najugledniji predstavnik mletačke države kroz stoljeća njezine moći biti i njenim prepoznatljivim simbolom, kojemu će prisegu vjernosti polagati cijelo područje Lagune, kao i svi gradovi i krajevi izvan nje što će se mletačkom ekspanzijom naći u njenome političkom i vojnom okrilju. Duždjevi su predsjedali središnjim vijećima, proglašavali državne odluke i nove zakone, općili sa stranim vladarima, veleposlasticima, upraviteljima i vojnim zapovjednicima, a duždjevska imena i naslovi bijahu na državnim pečatima i novcima. Službeni duždjevski naslov, isprva nešto manje preuzetan, kasnije je rastao kako su se širila mletačka presizanja i osvajanja. Obred duždjeva izbora u više se navrata mijenjao do sredine XIII. stoljeća, da bi ga se od tada ustaljeno biralo složenim višestrukim glasovanjem između nekoliko desetaka predložnika, odreda članova Velikoga vijeća. Važnu su ulogu u središnjici vlasti imali i duždjevi savjetnici, kojih je broj s vremenom također rastao u skladu sa širenjem Republike, a bijahu zaduženi za opću politiku, za predstavljanje šest mletačkih gradskih predjela, za pomorska pitanja i ratnu mornaricu, kao i za mletačke kopnene te prekojadranske posjede.

Pojava Velikog vijeća (*Maggior Consiglio*), koje je tradicionalno osnovano u drugoj polovini XII. stoljeća, bila je uvjetovana usponom patricijata kao vodećeg sloja mletačkoga društva; ono je u biti predstavljalo zbor odabranih iz kojega su se birali članovi ostalih državnih magistratura. Kao jedno od vrhovnih tijela Republike i nositelj državnog suvereniteta i vlasti, Veliko je vijeće ponajprije imalo zakonodavnu ulogu. Sustav izbora članova mijenjao se tijekom prvih stoljeća njegova djelovanja, a konačno je oblikovan zatvaranjem (*Serrata*) Vijeća krajem XIII. stoljeća, nakon čega su njegovi članovi mogli postati samo oni mletački patriciji čiji su i predi

imali takav status, što je u više navrata izazvalo otpor dijela nezastupljene elite. Iz Velikog vijeća kao njegovo izvršno tijelo biralo se Malo vijeće (*Minor Consiglio*), koje je imalo obilježja i ovlasti državne vlade, a datira iz istoga vremena od kada i Veliko Vijeće. Ono se kasnije nazivalo i Vrhovništvom (*Signoria, Dominium*) odnosno Savjetom (*Collegio*); isprva su ga tvorili dužd i šest njegovih savjetnika, a potom i tri prvaka Vijeća četrdesetorice (*Consiglio del Quarantia*). Ovo posljednje datira iz početka XIII. stoljeća, imajući ulogu prizivnog sjedišta na odluke mletačkih državnih magistratura, kasnije i upravnih tijela u zemljama u sastavu Republike. Vijeće četrdesetorice djelovalo je u mnogim političkim pitanjima države, izvršavalo odluke Velikoga vijeća, sudjelovalo u radu i odlukama raznih državnih magistratura, osobito u vezi s pravom, upravom i kriminalom.

Mletački Senat odnosno Vijeće umoljenih (*Senato, Consiglio dei Pregadi/Rogadi*) pojavljuje se u povijesnim vrelima u prvoj polovini XIII. stoljeća, bivajući jednim od središnjih tijela državne vlasti iz čijih se redova biralo članove raznih tijela državne uprave, sudstva i vojske; njegove su ovlasti zadirale u sve sastavnice javnoga života mletačke države, osobito u sudstvo i zakonodavstvo. Saziv Senata imao je pravo upućivati poslanike i izaslanstva u diplomatske pregovore, dodjeljivati strancima mletačko građanstvo, sudjelovati u poslovima u vezi sa sustavom državne uprave i Crkvom, nadzirati porezne obveze, ali i vojne postrojbe i njihov ustroj, te stanje na *terrafermi* i u prekomorskim stečevinama, dok su njegovi članovi imali ovlasti i udjela i u mnogim drugim djelatnostima unutar upravnog, sudskog, vojnog i crkvenog života Republike. Vijeće desetorice (*Consiglio dei Dieci*), također jedna od ključnih ustanova mletačke vlasti, osnovano je početkom XIV. stoljeća nakon poznate Tiepolove urote kako bi se ubuduće spriječili svi slični pokušaji nasilne promjene državnog poretka, isprva kao privremeno, a od sredine XV. stoljeća i kao stalno tijelo sastavljeno od najuglednijih i najutjecajnijih mletačkih patricija iznova biranih svake godine u Velikom vijeću. Vijeće desetorice – koje je djelovalo u uskoj vezi s duždem, njegovim savjetnicima, kao i drugim organima zaduženim za nadzor poštivanja pravnih propisa u državi poput državnih zastupnika odnosno pravobranitelja (*Avogadori del Comun, Procuratori di Stato*) – imalo je ovlasti u pitanjima koja su se ticala održavanja mira i reda te sigurnosti poretka i pojedinaca, odnosno bilo je tijelo koje se bavilo zaštitom javnoga reda i državne sigurnosti te sprječavanjem različitih vrsta kriminala. S vremenom je Vijeće zadobivalo sve šire ovlasti i preraslo u središnji državni organ koji je nastojao nadzirati ostale državne magistrature, uključujući čak i samog dužda. Osim ovdje navedenih mletačkih ustanova, autorica se u ovom poglavlju ukratko osvrnula i na sve ostale važnije magistrature mletačke državne uprave, uključujući i one sudskih i finansijskih ovlasti.

U narednom poglavlju naslovljenom “Predjeli, župe, četvrti (Urbanistički razvoj grada)” Lovorka Čoralić nam daje osnovne podatke o graditeljskoj, spomeničkoj odnosno umjetničkoj baštini šest tradicionalnih predjela mletačkoga grada podijeljenih na uže gradske četvrti i crkvene župe, što se pružaju s gornje (Castello, S. Marco, Cannaregio) odnosno donje strane (S. Polo, S. Croce i Dorsoduro s nasuprotnim otocima Giudecca i S. Giorgio Maggiore) temeljne gradske razdjelnice – Canala Grande. Vodeći nas u kratku pisanu šetnju uzduž mletačkih ulica i uličica, trgova i obala, mostova i mostića, kanala i kanalića, autorica nam predstavlja tamošnja najvažnija graditeljska dostignuća koja ovaj lagunski grad posut palačama i crkvenim zdanjima čine svjetski jedinstvenim i golemim urbanim muzejem, koji svakom posjetitelju još i danas oduzima dah. Tako na zapadnom obrubu grada, u predjelu Dorsoduro, uz više postojećih i bivših crkava i samostana, napose ističe jedno od najprivlačnijih mletačkih šetališta – obalu zvanu Zattere koja udomljuje mnoge strane konzulate i pomorska predstavništva, zatim je tu Punta della Dogana, rt koji nekada bijaše sjedište carinske službe, velebna zavjetna crkva Madonna della Salute, podignuta nakon haranja kuge u XVII. st., prebogata riznica mletačkog slikarstva Galleria dell'Accademia s obližnjim istoimenim drvenim mostom što vodi u predjel S. Marco, crkva Madonna dei Carmini iz XIII. i XIV. st., sa slikarskim djelima našeg umjetnika Andrije Meldole, a istaknuta je u tekstu i četvrt uz Rio S. Trovaso kao mjesto što se smatra kolijevkom mletačke brodogradnje, uključujući i gradnju gondola.

Uz Canal Grande južno se uzdužno pruža predjel S. Croce, u kojem su kao osobitosti između ostalih istaknute ove crkve: S. Cassiano, koju vrela prvi put bilježe u XI. st., sa slikarskim postignućima majstora poput J. Tintoretta, L. Bassana, G. B. Pittonija, Meldole i M. Ponzonija, njoj obližnja S. Maria Mater Domini, izgrađena u XVI. st. u slogu toskanske renesanse, te S. Giacomo dell'Orio, po predaji iz IX. st., što čuva djela P. Veronesea, J. Palme mladeg i već spomenutog Meldole. Predjel S. Polo – koji je nazvan po istoimenoj crkvi smještenoj na prostranom trgu, stoljetnom svečanom okupljalištu mletačkoga puka – napose se diči jednom od najstarijih i najcijenjenijih mletačkih crkava S. Giacomo di Rialto (po predaji potječe iz V. st., a obnovljena u XVI. st.) što se nalazi neposredno uz središnji mletački most Rialto, zatim crkvom i bratovštinom S. Rocco (nastala početkom XVI., a obnovljena u XVIII. stoljeću) čuvenom po djelima slikara Tintoretta i kipara G. M. Morlaitera, te napose velebnom gotičkom franjevačkom bazilikom S. Maria Gloriosa dei Frari nadvišenom masivnim romaničkim zvonikom, tom grobnicom mletačkih duždeva, vojskovođa i drugih uglednika, što ju između ostalog krase velebdjela Tiziana i G. Bellinija. Neposredno uz nju nalazi se središnja mletačka državna pismohrana (Archivio di Stato), prava riznica povijesne građe Mletačke Republike, u kojoj i u prošlosti i sadašnjosti istražuju i hrvatski povjesničari, uključujući i autoricu ove knjige. Na sjevernom pak rubu grada prostire se izduženi predjel Cannaregio, a u njemu se između ostalih zdanja ističu crkva S. Geremia (sagrađena u XI., a obnavljana u XIII. i osobito XIX. stoljeću) s djelima Palme mladeg, G. Marchiorija, M. Schiavonija i drugih, drevna benediktinska opatija S. Maria della Misericordia iz X. st. (s nekad poznatom bratovštinom, jednom od mletačkih velikih *scuola*), te slavna palača Ca' d'Oro, vrhunski primjer mletačke cvjetne gotike, danas dom Galerije Franchetti s nizom dragocjenih umjetničkih djela.

Opsegom najmanji, ali zato središnji i najelitniji gradski predjel S. Marco, naglašava L. Čoralić, bio je sjedištem temeljnih ustanova državne vlasti Prejasne Republike, ali i mjesto najfrekventnijeg gospodarskog života grada. Piazza S. Marco – kao središte tog predjela i stoljećima glavno mjesto državnih ceremonija i svetkovina – obilježena je glasovitim zvonikom, obnovljenim nakon što se bio urušio početkom XX. stoljeća, te već spominjanom Duždevom palačom i bazilikom sv. Marka, zasigurno najprepoznatljivijim gradskim simbolima. Tu su i Torre dell'Orologio, renesansni toranj s urom, a s bočnih strana trga Procuratie Vecchie, Nuove e Nuovissime; nekad sjedišta raznih državnih magistratura, danas su to zdanja u kojima su smještene najznačajnije znanstvene i kulturne ustanove – Arheološki muzej, Museo civico Correr, Biblioteca Marciana, Museo del Risorgimento, Biblioteca d'arte e storia veneziana – ali i par najpoznatijih europskih kavana. Od sakralnih građevina u knjizi su na ovom mjestu među ostalim istaknute barokne crkve S. Moisè i S. Maria del Zobenigo o del Giglio, kao i S. Stefano, nekoć crkva eremita s obilježjima cvjetne gotike što ju krase više značajnih kiparskih (A. Vittoria, P. Lombardo) i slikarskih djela (Tintoretto, Palma mlađi, S. Peranda, B. Vivarini), smještena na istoimenom trgu nekad poznatom po borbama s bikovima i karnevalskim svečanostima, na kojem je danas spomenik poznatom Šibenčaninu Nikoli Tommaseu. Zatim je tu kasnorenesansna crkva S. Fantino s oltarom J. Sansovina i slikarijama Palme mladeg, Perande i A. Vicentina, u blizini koje je glasovita operna kuća La Fenice, utemeljena u XVIII. stoljeću, te crkva S. Bartolomeo s bratimskim oltarom njemačkih trgovaca ukrašenim Dürerovom palom. Osobito je značajan i prepoznatljiv već rečeni monumentalni most Rialto, okružen velebim patricijskim palačama, koji je konačan izgled zadobio u XVI. st. te već stoljećima predstavlja spojnicu između predjela S. Marco i S. Polo.

Istočni je gradski predjel Castello u prošlosti nedvojbeno bio središte useljavanja raznih narodnosti, pa tako i glavno područje obitavanja i djelovanja hrvatske iseljeničke zajednice koja je ondje ostavila mnoge tragove; stoga ga autorica s pravom zove predjelom hrvatskih obilježja. Castello počinje u neposrednoj blizini Duždeve palače, a već uz nju nalazimo najpoznatiji toponim koji svjedoči o povijesnoj prisutnosti naših ljudi u Mlecima – Riva degli Schiavoni (“Obala/Riva od Hrvatov”), pristanišno mjesto prvih doticaja hrvatskih iseljenika s mletačkim tlom i važna

obalna tržnica u prošlosti, na kojoj se uz ostalo nalazila i poznata Occhijeva tiskara i knjižara u kojoj su tiskana brojna djela hrvatskih pisaca. U blizini je crkva Madonna della Pietà, danas mjesto zapaženih glazbenih događanja, u kojoj se u prošlosti nalazilo ubožište za žensku nahočad, poznato po glazbenom obrazovanju i zbirci slika i glazbala, kao i crkva S. Biagio iz XI. st., kasnije ustupljena grkoistočnjacima (u XIX. st. pripala je pomorskom dobru kao dio ondje smještenog Pomorskog muzeja), u kojem kontekstu autorica spominje i niz manjih crkvenih zdanja u Castellu čije su župe nekoć bile sjedišta useljeničkih skupina (u slučaju Hrvata, župna crkva S. Martino). Istaknuta je u ovom poglavlju i bivša mletačka katedrala (do g. 1807.) S. Pietro di Castello na istoimenom otoku nekoć zvanom i Olivolo, temeljito preuređena u XVI. st., što se diči orguljama Dalmatinca Petra Nakića i koja, uz brojne grobnice, natpise i spomen-ploče mletačkih crkvenih i svjetovnih uglednika, čuva i niz tragova hrvatske nazočnosti u tom mletačkom predjelu. Osobito je značajan i samostan S. Francesco della Vigna, stoljećima jedno od važnih mjesta školovanja i djelovanja brojnih franjevac s hrvatskih prostora, čija je crkva – podignuta u XIII., pregrađena u XVI. st. trudom Sansovina i A. Palladija, a urešena slikama majstora poput G. Santacrocea, Palme mlađeg, Tintoretta, Bellinija i drugih – uz spomenutu baziliku Frari, vodeće mjesto franjevačkog reda u Mlecima. Trg S. Maria Formosa bio je jedno od najživljih poslovno-trgovinskih mjesta u prošlosti, a istoimeno crkveno zdanje na njemu – po predaji nastalo u VII. pa pregrađeno u XV. stoljeću – posjeduje Vivarinijeve i Torrettijeve slike, dok se iza crkve nalazi poznata zaklada Querini-Stampalia s knjižnicom i galerijom vrijednih slika. Jedan od najpoznatijih mletačkih trgova – SS. Giovanni e Paolo – bio je stoljećima čestim mjestom održavanja državnih i crkvenih ceremonija, a ističe se spomenikom mletačkom kondotjeru B. Colleoniju te zgradom Gradske bolnice u kojoj se nekoć nalazilo sjedište bratovštine Scuola grande S. Marco. Samim trgovom dominira velebna dominikanska gotička bazilika posvećena rimskim mučenicima, braći Ivanu i Pavlu, koja u svojoj unutrašnjosti udomljuje brojne nadgrobne spomenike najviših mletačkih dužnosnika i uglednika, a njeni slikarski ureši izrađeni su rukom majstora poput G. Bellinija, G. B. Piazzette, J. Tintoretta, J. Palme mlađeg, L. Corone, B. Vivarinija i drugih. Autorica između ostalih sakralnih zdanja nije izostavila ni znanu i cijenjenu crkvu S. Zaccaria, sagrađenu još u IX. st. (kasnije više puta pregrađivanu) u okviru ženskog benediktinskog samostana, s upečatljivim elementima cvjetne gotike i slikama J. Palme mlađeg, G. Bellinija, J. Tintoretta i D. Tiepola.

Poglavljem “Grad koji se nazivao Babilonijom’ (Strane nacionalne zajednice u Mlecima)” istraživačica ukazuje na činjenicu da su Mleci tijekom stoljeća, osim kao grad primamljiv trgovcima i putnicima, sloveli i kao izrazito useljenička i multikulturalna sredina, u kojoj je nemletačko pučanstvo u razdobljima intenzivnog doseljavanja činilo i preko 15% stanovništva. Kako je rasla i jačala državna i gospodarska moć Republike, kako se ona teritorijalno širila, tako je njeno središte bilo sve izrazitijim stjecištem raznih narodnosnih skupina, a pritom su i sami Mlečani poticali dolazak, osobito trgovaca, obrtnika i poznatih majstora. Iako su snažno prisutna asimilacijska kretanja, veće doseljene zajednice još su naraštajima zadržavale vlastita domovinska svojstva, čemu je pogodovao i smještaj u određenim gradskim područjima, osnivanje bratovština, vjersko i poslovno okupljanje. Među najbrojnijim useljeničkim skupinama koje se, uz osnovne podatke o njihovoj povijesti u Mlecima, spominju u ovom poglavlju su grčka, židovska, albanska, armenska i, naravno, hrvatska doseljenička zajednica. Posebnosti u vezi smještaja i djelovanja u Mlecima imale su pak njemačka, osmanlijska i perzijska zajednica, koje su svoja sjedišta vezana ponajprije za trgovinu imale u posebnim zgradama – fonticima, što im ih je iznajmila mletačka vlada. Ne treba zaboraviti ni činjenicu da su doseljenici u Mletke kroz stoljeća u nemalom broju dolazili i iz drugih talijanskih gradova te također okupljeno djelovali kroz svoje bratimske udruge.

U knjizi je nešto opširnije obrađena prošlost hrvatske zajednice u Mlecima, napose tamošnje njihove bratovštine sv. Jurja i Tripuna – tema unutar koje je sama autorica historiografiji podarila niz znanstvenih i stručnih prinosa – uz zaključak da je doseljavanje s istočnog Jadrana u Mletke stalan i dugotrajan povijesni proces sve do kraja Republike, s vrhuncem u doba turske agresije u

XV. i XVI. stoljeću, koji prati relativno brza asimilacija kod manjih skupina doseljenika, ali i očuvanje narodne svijesti kod onih izrazitije brojnosti u razdoblju najintenzivnijih migracija. Autorica donosi i sažete rezultate svojih istraživanja doseljavanja po pojedinim hrvatskim krajevima, pri čemu su useljenicima najzastupljenije mletačka Dalmacija i mletačka Albanija, a od gradova Kotor i Zadar. Što se strukture zanimanja Hrvata u Mlecima tiče, uglavnom su se bavili brodogradnjom, brodarstvom, pomorstvom i trgovinom te nizom drugih proizvodnih i uslužnih obrta, a određeni broj bilo je u crkvenoj ili državnoj službi. Naseljavali su većim dijelom predjel Castello, manjim dijelom S. Marco, a rjeđe su prisutni u ostalim mletačkim predjelima i na otocima mletačke Lagune, o kojoj nazočnosti, napose u Castelli, još i danas svjedoče tamošnji preživjeli povijesni toponimi. Jedino institucionalno tijelo okupljanja hrvatskih useljenika bila je nacionalna bratovština sv. Jurja i Tripuna utemeljena sredinom XV. stoljeća; isprva najuže vezana za samostan, crkvu i gostinjac ivanovaca, s vremenom je materijalno sve samostalnija, o čemu svjedoči i slavni slikarski ciklus majstora V. Carpaccia iz XVI. st. u njenu sjedištu. Osvrćući se kratko na kulturno-umjetnički i znanstveni doprinos Hrvata u Mlecima i na hrvatsko-mletačke veze u tom kontekstu, Lovorka Čoralčić iznosi i osnovne podatke o snažnim povijesnim vezama Hrvata sa središnjom visokoškolskom ustanovom Mletačke Republike, Sveučilištem u Padovi.

Sljedećim poglavljem pod naslovom "Doba sjaja i doba klouća (Od XVI. do XVII. stoljeća)" autorica nas podsjeća da je osvitom novog stoljeća *Serenissima* ukoračila u razdoblje gotovo neprekidnih ratova, koje će "Gospodarici mora" donijeti nemale teritorijalne gubitke od Dalmacije pa sve do Helade. Veliki je izazov za Republiku bio Rat Cambraiske lige (g. 1508.–1523.), u kojem je protiv nje istupio široki savez pape, vladara i velikaša. Iako su saveznici isprva uspjeli zauzeti nemali dio mletačkih kopnenih posjeda, iako je granična Istra trpjela velike ratne posljedice, liga se poradi razmimoilaženja i nejedinstva saveznika, kao i uspjeha mletačke diplomacije, nije uspjela održati duže razdoblje pa je nakon promjenjive ratne sreće cjelokupan mletački posjed uskoro vraćen u njihovo okrilje. Štoviše, Venecija je u idućim godinama uspjela privremeno proširiti svoju vlast i na dijelove Romagne i Puglie. Turska pak nastojanja da ovladaju mletačkim egejskim posjedima dovela su g. 1537. do novog mletačko-turskog rata početkom kojega je Barbarossina flota pobijedila brodovlje Svete lige (Mleci, papa, Habsburzi, Španjolci i malteški vitezovi) u Jonskome moru, što je na koncu g. 1540. za Veneciju završio nepovoljnim mirovnim ugovorom kojim su Osmanlije preuzeli većinu njihovih posjeda u Egeju, kao i pojedina uporišta na istočnoj obali Peloponeza, pri čemu je Republici slaba utjeha bila odredba o proširenju njezinih trgovačkih povlastica u sultanovu carstvu. Tijekom toga rata teške je posljedice trpjela dalmatinska bojišnica, napose zadarsko zaleđe; turski su osvajači zauzeli vransku i nadinsku utvrdu i dopirali gotovo da samih gradskih zidina Zadra, dok je pad Klisa u njihove ruke doveo Dalmaciju u izuzetno težak položaj.

Tri desetljeća kasnije izbio je Ciparski rat (g. 1570.–1573.) – uzrokovan pokušajem Turaka da vojno iskoriste činjenicu da je u požaru teško stradao mletački arsenal i domognu se važnoga otoka Cipra – koji je označio kraj turske pomorske prevlasti na istočnom Sredozemlju. Tijekom ratnog sukoba glavnina se borbi odvijala na Cipru, u egejskim vodama, u Boki i Dalmaciji. Mlečani su osim Cipra izgubili i južnojadranska uporišta Bar i Ulcinj, a mletačka je Dalmacija pretrpjela teške napade, napose šire područje Zadra i Splita, ali i otoci, posebice Vis i Hvar. No taj je rat donio i veliku i slavnu kršćansku pomorsku pobjedu nad muslimanskom flotom kod Lepanta 1571., što ju je pod zapovjedništvom Don Juana Austrijskog izvojevalo združeno brodovlje Svete lige, čime Osmanlije konačno gube pomorsku nadmoć. Dobro je znano da su se pod mletačkim stijegom nalazili i brodovi naših primorskih gradova, a i dubrovačke su nave odigrale važnu prijevozničku ulogu. Nakon Ciparskoga rata, u mnogočemu poraznog za Republiku, mletačko-turski ratovi prestaju za duže vrijeme, ali će se nedaće Venecije ubrzo nastaviti izbijanjem strašne kuge u središtu države. Nastup XVII. stoljeća, vijeka ratova za Veneciju, obilježio je u mletačkoj povijesti snažan sraz s papom koji je imao podršku Španjolske što se tim prijemorima htjela okoristiti kako bi ugrozila

mletačke stečevine. Republiku su, a napose njene pomorskotrgovačke veze na istočnom Jadranu, ugrožavali i sukobi s hrvatskim uskocima, prebjezima pred Turcima što su svoje uporište našli u Senju, a koji traju još od sredine XVI. stoljeća, da bi ta sučeljavanja diljem priobalja Dalmacije, Kvarnera i Istre kulminirala početkom XVII. stoljeća dovevši do austrijsko-mletačkog, tzv. Uskočkog rata (g. 1615.–1617.); sraz je nakon teških borbi u kojima je na obje strane stradalo mnogo Hrvata, napose na granici u Istri, završio prisilnim raseljavanjem uskoka.

Sljedeće teške turske izazove, što ih u knjizi sažeto opisuje autorica, područja pod vlašću Privedre Republike proživjela su u četvrtstoljetnom Kandijskom ratu (g. 1645.–1669.), koji je izbio zbog turskog pokušaja da Mlečanima otmu Kretu, ključnu prevlast na istočnom Mediteranu, a u kojem su se sukobu vojna djelovanja odvijala napose na Kreti, u Egeju te u Dalmaciji i Boki kotorskoj. Osmanlijske su postrojbe brzo ovladale većim dijelom otoka i opsjele glavni grad Kandiju, dok je mletačka vojska uglavnom bez većeg uspjeha provodila operacije na peloponeškim obalama, te je imala inicijativu u grčkim vodama provodeći između ostalog i blokadu Dardanela, ali nakon početnog zahuktavanja mletačko-turski sukobi na moru sve do kraja rata bivaju manjega opsega i značaja. Osmanlijske provale u Dalmaciju nastavljahu se i tijekom Kandijskoga rata, što je natjeralo Mlečane na jačanje sustava fortifikacija i obrane gradova, dok se istodobno s područja pod turskom okupacijom slijevahu brojne izbjeglice od kojih će nastati sloj graničara za obranu mletačkih međa. Pod mletačku vlast dolaze Poljica, Makarsko primorje te dijelovi Boke, koja predstavlja važno ratište; od osmanlijske se vojske oslobađaju utvrde Zemunik, Vrana, Novigrad i Nadin, ali i Ostrovica, Karin, Kamen, Solin i Klis, dok Turci neuspješno opsjedaju Šibenik. Od g. 1648. ratna zbivanja u Dalmaciji jenjavaju, a Mlečani rade na učvršćenju obrane starih i novozauzetih područja. Ipak, nakon što je Turcima morala predati Kandiju, Republika pristaje na mir s Portom kojim gubi gotovo cijelu Kretu s izuzetkom par manjih luka, ali uspijeva zadržati dijelove novih stečevina u Dalmaciji.

Posljednji pokušaj Mlečana da vrate izgubljene posjede na grčkom tlu zbio se u Morejskom ratu (1684.–1699.), nakon što su pristupili protuturskoj Svetoj ligi poslije osmanlijskog poraza pod Bečom g. 1683. Uspjeli su pritom osvojiti Svetu Mauru i Prevezu, učvrstili se na albanskoj obali i preuzeti Koron, a zauzeli su i Modon, Arg, Nauplij i cijeli Peloponez te izvjesiti stijeg Republike Sv. Marka u Patrasu, Lepantu i Korintu. U hrvatskim je krajevima rat vođen na širem području Dalmacije, Hercegovine i Boke, uz ključnu podršku pučanstva. Osvojeni su Sinj, Vrgorac, Knin, Vrlika, Herceg Novi, Čitluk, Gabela, kao i Trebinje s Popovim poljem, što je Dubrovnik privremeno dovelo u mletačko teritorijalno okruženje, pa je Turcima – s današnje hrvatske točke gledišta, veoma kratkovidno – dan izlaz na more kod Kleka i Sutorine. Mirom u Srijemskim Karlovcima g. 1699. Mlečani zadržavaju dio osvojenog područja na Peloponezu i sve osvojeno u Dalmaciji, nazvavši to “Novom stečevinom” (*Acquisto nuovo*) da bi se razlikovala od “Stare” stečene Kandijskim ratom (*Acquisto vecchio*). Nova međa između Mletačke Republike i Turskoga Carstva nazvana je *linea Grimani*.

Osim o političkim pitanjima, u ovom se poglavlju govori i o mletačkim kulturnim zbivanjima iza kulisa ratova i epidemija toga doba, pri čemu je osobito istaknuto djelo kasnorenesansnog slikara Jacopa Robustija zvanog Tintoretto, čija djela, kao i ona njegovih učenika i sljedbenika, krase mnoge mletačke crkve, ali i Duždevu palaču te poznatu bratovštinu S. Rocco. Naglašen je i procvat tiskarstva, izdavaštva i knjižarstva u Veneciji na izmaku srednjeg i u ranom novom vijeku, što je sve bilo važnom sastavnicom mletačkog kulturnog života u prošlosti. Autorica je napose ukazala na izdavačka dostignuća Alda Manuzija i obitelji Giolito, a spomenut je i uzlet pjesništva i kazališta mletačkoga *cinquecenta*. Te su se kulturne tendencije nastavile i u drugoj polovini XVI. i tijekom XVII. st., u vremenu kada Republika gubi status vodeće sredozemne sile zbog sve jačeg suparništva europskog kolonijalnog Zapada, pa je uslijed gospodarskog opadanja i gubljenja trgovačkog monopola ona prisiljena okrenuti se specijaliziranoj proizvodnoj djelatnosti, uz veliku ulogu patricijskih veleposjeda; pritom sam grad i dalje uspijeva biti jednim od vodećih gospodarskih i kulturnih žarišta Europe. Ipak, dugotrajna ekonomska i demografska stagnacija i kriza XVII. st. bit će jasan znak iscrpljenosti Mletačke Republike dugotrajnim ratovima, kužnim haranjima i osobito novim

stanjem na europskom tržištu u čije se tokove presporo uključivala, a koje je Sredozemlje, pa tako i Apenine, sve više dovodilo na rub ključnih europskih političkih i privrednih kretanja.

Poglavlje “Prema trajnom silasku s povijesne pozornice” podsjeća na mletačko-turski rat 1714.–1718., što je bio potaknut turskim nastojanjima da vrate izgublenu Moreju i dijelove Dalmacije, pri čemu su Mlečani izgubili važna uporišta na Peloponezu i ona preostala na Kreti, a država im proživljavala gospodarsku i financijsku krizu. Ipak, zahvaljujući austrijskoj podršci, ratovanje na dalmatinsko-hercegovačkoj bojišnici odvijalo se povoljno za Republiku, a cilj joj je tu bio zaokruživanje posjeda uz zaštitu ranije osvojenih stečevina i pomicanje granice s Osmanlijama dublje u zaleđe. Uspješno je odbijen turski napad na Sinj, a Mlečani zauzimaju dubrovačko zaleđe s Trebinjem i Popovim poljem, Hercegovinu do Mostara, kao i Imotski. Sklapanjem mira u Požarevcu obje ratovima izmorene države više se ne će upuštati u međusobne sukobe, pa 1718. ujedno predstavlja posljednju ratnu godinu između nekoć moćnih sila.

Razdoblje XVIII. stoljeća predstavlja, kaže istraživačica, doba posljednjih proplamsaja dekadentne Serenissime, koja je neumitno išla prema svome kraju, a svi pokušaji preustroja nedjelotvornog sustava mletačke uprave bijahu neuspješni. Slabosti ostarjele Republike odražavale su se i na gospodarstvo, dok je istodobno kulturno-umjetnički život grada Mletke i dalje svrstavao među najpoželjnije pozornice. Sudbina Republike nazirala se u neprijateljskim porukama revolucionarne Francuske, a zapečaćena je austrijsko-francuskim sporazumom u Leobenu i ugovorom u Campoformiju, kojima su između njih podijeljena nekoć mletačka područja. Već početkom naredne godine prve su austrijske postrojbe ušle u sam grad, spustivši zastor nad dugotrajnim hodom “Kraljice mora”, a povijest grada Venecije i pokrajine Veneto od tada je neodvojiv dio talijanske povijesti. G. 1805. Požunskim je mirom Austrija u korist Francuske primorana napustiti stečeno g. 1797., ali nakon propasti Napoleona odredbama Bečkog kongresa ponovno dolazi u posjed Venecije i Veneta. U tijeku talijanskog ujediniteljskog pokreta sredinom stoljeća Venecija će igrati zamjetnu ulogu, iako je nakon gušenja ustanka ondje ponovno uspostavljena austrijska vlast. Konačno sjedinjenje Venecije s Kraljevinom Italijom zbilo se g. 1866., nakon austrijskog poraza u bitki kod Sadove, pa od tada taj slavni grad i venetska pokrajina dijele sudbinu matične države.

Zboreći o svojoj fascinaciji mletačkom prošlošću, Lovorka Čoralić u zaglavku svoje knjige – kojem slijedi i popis mletačkih duždeva te odabrana literatura – uz ostalo nadahnuto kaže: “Povijest Mletačke Republike i Mletaka bajkovita je, čudesna priča o gradu utemeljenom na močvarnim sprudovima, o njegovu mukotrpnom izrastanju iz bizantskog carskog okrilja, o prerastanju u sredozemnu velesilu, zlatnim vjekovima, usponima, padovima i skončanju, kao i o njegovoj jedinstvenoj, neponovljivoj i osebujnoj kulturno-umjetničkoj baštini. Država koja je ne tako davno obilježila obljetnicu trajnoga iščeknuća s povijesne pozornice svojom je jedinstvenom i teško usporedivom poviješću danas jedna od najprivlačnijih istraživačkih tema. Mletačka državna pismohrana i tisuće kilometara ondje pohranjene građe, kao i rukopisima prebogat knjižnice skrivaju nikada dovoljno otkrivene, iščitane i proučene tajne o mletačkim duždevima i patricijskim rodovima, o državnim magistraturama, vojskovođama i vojnim pohodima, ratovima i bojevima, trgovcima, pomorcima i brodovlju, crkvenim dostojanstvenicima i preslavnim umjetnicima, ali i o ‘malim’ Mlečanima, o pučanima iza kulisa bliješćećega glamura, o obrtnicima i ribarima, siromasima, marginalcima, osuđenicima i kažnjenicima, useljeničkim skupinama i nacionalnim zajednicama.” Da je bogatstvo mletačke povijesti uistinu takvo, govori nam i ovdje nešto opširnije prepričan sadržaj ove uspjele popularnoznanstvene knjige, svjedočeći ujedno i o izuzetno plodonosnom radu njene autorice. Treba stoga vjerovati da će ovo djelo biti dodatan poticaj i samoj istraživačici u budućim pothvatima, i našoj znanstvenoj i kulturnoj javnosti u većem zanimanju za mletačku prošlost, napose zbog snažnih i dugotrajnih političkih, kulturnih i gospodarskih veza obala susjednih zemalja Italije i Hrvatske.

Mislav Elvis LUKŠIĆ
